

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

УДК 343.851.5

<https://doi.org/10.31548/law2019.02.021>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІХ

Л. В. ГБУР, асистент

*кафедри адміністративного та фінансового права
(науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент О.С. Яра),
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: liusiagbur@ukr.net*

Анотація. Аналізуючи проблеми злочинності неповнолітніх у Україні, треба зазначити, проте що вона є однією з частин загальної злочинності у суспільстві та розвивається під впливом тих однакових факторів, що і злочинність в цілому. Але існують і певні властивості, які впливають на її кримінологічні дані: стан, динаміку і рівень злочинності.

Тому створення надійної та ефективної системи запобігання злочинам серед неповнолітніх дасть змогу вирішити багато суспільних проблем і забезпечити зниження злочинності у майбутньому і зміцнення правопорядку в цілому у державі.

Ключові слова: злочинність неповнолітніх, профілактика злочинів, насильницькі злочини, запобіжні заходи, негативний вплив, правопорушники, покарання

Актуальність.

Сьогодні актуальною виступає проблема зростання правопорушень серед молоді. Кримінологічна ситуація, яка склалася у Україні, утворилась в найбільш небезпечне соціальне лихо.

Насамперед особливою є проблема педагогічного впливу на учнів з різними відхиленнями в моральному розвитку. У роботі з такими підлітка-

ми дуже значним є особистісно орієнтований підхід. Отже, його ефективність залежить прямо від врахування педагогом найважливіших типологічних властивостей, особливих цій категорії учнів.

Наявність ознак в системі заходів боротьби зі злочинністю неповнолітніх пов'язана із специфікою правового та фактичного становища неповнолітніх як вікової групи населення,

що більше відчуває вплив негативних факторів соціального середовища, специфікою детермінант злочинності, а також особистісних якостей юних злочинців.

Попереджування цій злочинності планується та проводиться на різних рівнях та напрямках, стосовно відмінних контингентів неповнолітніх і молоді й окреслюється значним діапазоном загально-виховних, профілактичних, а також спеціальних каральних заходів. За цільовою спрямованістю вони мають запобігати їх протиправним діям, припиняти, а також не допускати можливість рецидиву.

Насамперед, ці заходи здійснюються щодо основних сфер виховання неповнолітніх за допомогою специфічних засобів, характерних для органів, які беруть участь у цій діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Чималим внеском у дослідженні та вивченні злочинності серед неповнолітніх та заходів запобігання стали праці таких вчених як: О. М. Бандурка, В. В. Василевич, Д. Л. Виговський, В. В. Голина, О. М. Джу́жа, Н. П. Дубініна, В. І. Женунтій, Р. І. Ісаков, Т. Л. Кальченко, І. І. Карпець, О. Г. Колб, І. С. Кон, С. М. Корецький, М. М. Корчовий, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецова, І. І. Лановенко, П. П. Михайленко, О. С. Михайлова, А. Й. Міллер, Г. М. Мінковський, В. Ф. Мороз, Г. В. Осипов, Т. Г. Перепелиця, Н. М. Пісоцької, Г. О. Пономаренко, О. Р. Рагінова, Ф. М. Решетнікова, А. Б. Романюк, О. Б. Сахаров, Н. О. Суценко, Д. М. Тичина, О. М. Хархан, Н. В. Шость, Н. В. Яницької та ін.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства України та відповідних під-

законних нормативно-правових актів, узагальнення практики їх реалізації, сформувати механізм запобігання та попередження злочинності неповнолітніх.

Результати.

Злочинність неповнолітніх є однією з нагальних кримінологічних проблем, яка відтворює основні тенденції злочинності у країні, є індикатором морального здоров'я населення та дає змогу спрогнозувати основні перспективи та можливі способи розвитку злочинних проявів на майбутнє.

Насамперед, такий вид злочинності досить специфічний: з одного боку, він входить у безкрає поле дитячої делінквентності, а з другого – переростає у злочинність молоді та загальнокримінальну злочинність.

Отже, стан злочинності неповнолітніх багато в чому залежить від якості боротьби з нею всіх суб'єктів профілактики злочинів. Тому у подібних за багатьма показниками регіонах можуть бути чималі розбіжності у рівні такої злочинності. У злочинності різних груп неповнолітніх теж є певні відмінності.

Заходів щодо попередження насильницькій злочинності неповнолітніх дуже небагато. Потрібними є стратегічні напрямки кримінологічної профілактики, які мали б не терміновий, а довготривалий спеціальний характер для суб'єктів, що безпосередньо відповідали б за запобігання злочинності неповнолітніх.

На сьогоднішній день запроваджувати заходи кримінологічної профілактики мають право підрозділи, які здійснюють безпосередній контакт з неповнолітніми, схильними до вчинення правопорушень, або їх оточенням та надання допомоги,

реалізування заходів усіх різновидів кримінологічної профілактики щодо конкретних осіб, а не здійснення загальних заходів.

Ці різновиди кримінологічної профілактики направлені на те, щоб, відповідно:

- оздоровити середовище і надати допомогу неповнолітнім;
- не допустити переходу на злочинний шлях і забезпечити виправлення осіб із вже значним ступенем дезадаптації, які вчиняють правопорушення незлочинного характеру;
- перешкодити переходу на злочинний напрям і створити умови для виправлення осіб, які постійно вчиняють такі правопорушення, характер і інтенсивність яких свідчать про вірогідність вчинення злочину у найближчому майбутньому;
- запобігти рецидивам злочинів неповнолітніх, які вже вчинили умисний злочин [1, с. 85–88].

Сьогодні є наявним дефіцит підліткових і юнацьких програм, що є поширеними серед молоді. Так, за результатами опитування, проведеного соціологами, інтерес до дитячих і молодіжних передач виявляють тільки 15 % підлітків, тоді як до кримінальної хроніки – 58 % респондентів.

Така ситуація призводить до блокування дитячого мистецтва і дитячої культури, наслідком чого, на думку багатьох вчених, може стати культурна маргінальність. Функція соціалізації, яку виконують ЗМІ, полягає, в першу чергу, в тому, що телеекран може бути своєрідним і досить ефективним популяризатором національної культури, запропоновуючи глядачеві цікаве і барвисте «занурення» у традиції, казки, фольклор, культуру країни. Через відеокультуру впроваджують цінності й моделі поведінки,

що є санкціонованими чи не санкціонованими населенням, здійснюється взаємний вплив структур відео-культури й домінуючих цінностей молодіжного середовища [2, с. 89–90].

Заключна проблема підліткового віку – проблема формування власної думки. Тому реальним способом зниження ефектів від негативного впливу екранного насильства, може стати впровадження у систему освіти інформації про способи та техніку створення кіно й телепередач, яка допоможе сформуванню у підлітків і дітей нечутливість до маніпуляцій.

Основними напрямками відвернення насильницької злочинності неповнолітніх можуть бути такі:

- втручання у кризові ситуації. В основу цього запобіжного комплексу можуть бути покладені заходи декриміналізації сімейного неблагополуччя, протидії криміногенним ситуаціям, відведення антисуспільної активності криміногенної і агресивної частини неповнолітніх, ресоціалізація та адаптація, кримінально-правового утримання під страхом притягнення до кримінальної відповідальності і покарання, деалкоголізація підлітків тощо.

Втручання в кризові ситуації допускає нейтралізацію і вирішення міжгрупових, сімейних, міжособистісних напружених відносин чи конфліктів або матеріальних кризових ситуацій за допомогою набору соціальних способів діяльності суб'єктів запобігання злочинності неповнолітніх. Назвемо орієнтовне коло можливих запобіжних заходів.

- здійснення постійного моніторингу, соціального контролю за обстановкою у сімейній сфері, поведінкою

неформальної підліткової групи шляхом знаходження мотивів криміногенної поведінки, постановки на профілактичний облік конфліктуючих підлітків і розробки точних організаційно-управлінських, педагогічних, психологічних, психіатричних, правових засобів їх усунення або послаблення ступеня конфліктної напруги.

- використання заходів щодо посилення роботи з виявлення осіб, які підштовхують неповнолітніх до жебракування, пияцтва, наркоманії, проституції, злочинної діяльності та забезпечити притягнення цих осіб у встановленому порядку до відповідальності.
- створення Служби соціальної реабілітації, яка відповідає б за надання соціально-психологічної допомоги і нагляд за особами, що звільнилися з установ виконання покарань, і тими, які відбувають або відбули покарання, що не зв'язані з позбавленням волі, чи були звільнені від відбування покарання з випробуванням.
- ефективність діяльності із соціальної реабілітації значною мірою залежить від толерантного ставлення оточуючих до неповнолітніх, які відбувають покарання, не зв'язане з позбавленням волі, чи відбули покарання у містах позбавлення волі.
- відродження активної протидії поведінці осіб, які погрожують фізичною розправою у школі, на вулиці, дискотеках тощо.
- виявлення та облік неповнолітніх правопорушників з психічними аномаліями в межах осудності.

На даний час в Україні існує негативна тенденція – зростання кількості психічно хворих осіб та осіб

із психічними аномаліями. Проведені нами дослідження, про що вже йшлося, свідчать про те, що у цьому випадку уразливим контингентом в Україні, у першу чергу, є підлітки, а також про суттєвий зв'язок насильницької злочинності з їх психічними аномаліями в межах осудності, які є її умовами, хоча і не завжди безпосередніми [3, с. 107–110].

Сучасний стан фізичної незахищеності особи постійно потребує надійного її захисту і на тій стадії, коли злочинна поведінка почала вже реалізовуватися і «фізично» матеріалізується як підготовка до вчинення злочину або замаху на його вчинення. Захист особи повинен здійснюватися не тільки від суб'єктів припинення злочинів, але ж і від цієї особи.

У ст. 36 КК України – необхідна оборона – зазначається, що кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади. Необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони. Залежно від характеру здійсненого посягання розрізняють такі види заходів припинення насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи:

1. Організаційно-превентивний напрям припинення насильницьких злочинів.

2. Спонукальний напрям припинення насильницьких злочинів об'єднує різні заходи спонукування підлітків, які готуються до скоєння злочину, добровільної відмови від продовження злочинної поведінки.
3. Активна протидія розвитку злочинної діяльності і виникненню більш тяжких її наслідків. Цей напрям запобіжної роботи охоплює групу відмінних заходів, зокрема: постійний і ефективний контроль за підлітками, які реально можуть вчинити насильницькі злочини з огляду на їх повсякденну поведінку; контакт правоохоронних органів з медичними установами з метою своєчасної ізоляції психічно хворих підлітків з агресивною поведінкою; негайне здійснення заходів до забезпечення безпеки осіб, на життя й здоров'я яких готується замах; своєчасне запобігання груповим бійкам, знущанням над молодшими підлітками, літніми особами, іншим антисуспільним проявам; послідовна і рішуча боротьба із всіма видами хуліганства; оперативне припинення злочину [4, с. 217–219].

Висновки і перспективи.

При розгляді злочинності осіб віком від 14 до 18 років важливо аналізувати специфіку впливу на цей контингент загальносоціальних причин та умов, які зумовлюють злочинність неповнолітніх.

На цій підставі, на нашу думку, можна створити запобіжні заходи на загальносоціальному рівні. У кримінологічній літературі до загальносоціальних причин та умов злочинності відносять протиріччя у соціально-економічній, психологічній та інших сферах життя держави.

Злочинність неповнолітніх – це чутливий індикатор, що реагує на всі позитивні та негативні зміни як у державі, так і у суспільстві. Як свідчать дослідження, неповнолітні звертають увагу на позитивні зміни більш чуйно, і це знижує число правопорушників та злочинів.

Злочинність неповнолітніх завжди привертає більшу увагу суспільства. Це цілком закономірно, оскільки юне покоління є природним резервом соціального розвитку. Порушення кримінального закону особами молодого віку є підставою для прогнозу розвитку рецидивної злочинності.

Під час дальшої розбудови системи профілактики злочинів серед неповнолітніх слід враховувати попередній позитивний досвід і разом з тим нові вимоги.

Насамперед, було б корисно відновити роботу громадських вихователів, які б здійснювали профілактичний вплив на кожного конкретного підлітка, широко залучити до участі у запобіганні злочинам серед неповнолітніх громадськість шляхом створення добровільних громадських формувань за місцем проживання, навчання і роботи підлітків, а також органи місцевого самоврядування, трудові колективи підприємств, установ, організацій тощо.

Отже, така ситуація не відповідає загальним принципам кримінального права – справедливості та рівності. Безумовно, кардинально вирішувати цю проблему необхідно шляхом внесення змін до КК України, насамперед шляхом прийняття таких норм Загальної частини, які б передбачали заміну тих видів покарань, застосування яких стосовно неповнолітніх не є можливим, покараннями інших видів з певного розрахунку.

Перспективами у даному напрямі слід вважати саме здійснення пропозицій до проектів цих кримінально-правих норм, які повинні зайняти своє місце в інституті призначення покарання.

Отже, створення надійної та ефективної системи запобігання та попередження злочинам серед неповнолітніх дає змогу вирішити чимало суспільних проблем і насамперед забезпечить зниження злочинності у майбутньому та зміцнення правопорядку в загальному у державі.

Список використаних джерел

1. Голіна В. В., Ємельянов В. П., Петрюк П. Т. Проблеми призначення покарання за злочини, вчинені неповнолітніми з психічними аномаліями. Держава та регіони. 2005. № 1. С. 84–90.
2. Бурдін В. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні. Київ: Атіка, 2004. 240 с.

3. Піщенко Г. Віктимологічні аспекти негативних соціальних явищ, пов'язаних зі злочинністю. Право України. 2006. № 5. С. 107–110.

References

1. Holina, V. V., Yemelianov, V. P., Petriuk, P. T. (2005). Problemy pryznachennia pokarannia za zlochyny, vchyneni nepovnolitnimy z psykhychnymy anomaliiami [Problems of the punishment for crimes committed by minors with mental anomalies]. Derzhava ta rehiony, 1, 84–90.
2. Burdin, V. (2004). Osoblyvosti kryminalnoi vidpovidalnosti nepovnolitnikh v Ukraini [Features of juvenile criminal responsibility in Ukraine]. Kyiv: Atika, 240.
3. Pishchenko, H. (2006). Viktymolohichni aspekty nehatyvnykh sotsialnykh yavysch, poviazanykh zi zlochynnistiu [Victimological aspects of negative social phenomena related to criminality]. Pravo Ukrainy, 5, 107–110.

L. V. Hbur (2019). *The actual problems of prevention of smokers crime. Law. Human. Environment*, 10(2): 164–169, <https://doi.org/10.31548/law2019.02.021>.

Summary. *Considering the problems of juvenile delinquency in Ukraine, it should be noted that it is part of general crime in society and develops under the influence of the same factors as crime in general. But there are certain properties that affect its criminological indicators: state, dynamics and level of crime.*

Therefore, the creation of a reliable and effective system for the prevention of crimes among minors will enable to solve many social problems and ensure reduction of crime in the future and strengthening of law and order in general in the state.

Keywords: *juvenile delinquency, crime prevention, violent crime, preventive measures, negative influence, offenders, punishment*
